

BİYOĞÜVENLİK KANUNU NE GETİRİYOR? NE GÖTÜRÜYOR?

Tarım Bakanlığı tarafından hazırlanan Biyogüvenlik Kanunu, son derece iddialı olmanın yanında, her şeyi bürokratik bir mercinin kontrolü altında tutmayı hatta bilimsel verilere dayanmaksızın modern biyoteknolojiyle ilgili araştırmaları dahi yasaklamayı öngören bir yaklaşım sergilemektedir.

Genetiği Değiştirilmiş (GD) ürünlerin geliştirilmesi, üretimi, ticareti ve kullanılması ile ilgili Biyogüvenlik Kanunu'nun çıkması, modern biyoteknoloji alanında yapılan Ar-Ge faaliyetlerinin düzenlenmesi ve alan denemelerinin uluslararası standartlara göre yapılabilmesi açısından da önemlidir.

Ancak, Kanun ayrıntılı olarak incelendiğinde de görüleceği üzere, Tarım Bakanlığı tarafından hazırlanan Biyogüvenlik Kanunu, son derece iddialı olmanın yanında, her şeyi bürokratik bir mercinin kontrolü altında tutmayı hatta bilimsel verilere dayanmaksızın modern biyoteknolojiyle ilgili araştırmaları dahi yasaklamayı öngören bir yaklaşım sergilemektedir. Buna karşın, Kanun biyogüvenlikle ilgili gerekleri gerçek anlamda yerine getirecek teknik içerikten ve bütünlükten yoksun görünmektedir. Ayrıca,

Prof. Dr. Selim Çetiner
Sabancı Üniversitesi
Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi
İstanbul

Kanun dünyanın hiçbir gelişmiş ülkesinde görülmeyen, 5-12 yıl hapis dahil, cezai yaptırımları içermektedir.

Söz konusu Kanun, yetkililerin söylediğinin aksine Avrupa Birliği'ne (AB) uyumla ilgili gereksinimleri yerine getirecek düzenlemeleri içermemekte, tam aksine AB'deki biyogüvenlik mevzuatından ve bu konudaki kurumsal yapılanmadan uzaklaşan bir yapılanma öngörmektedir. Bu Kanun'da GDO'lu (Genetiği Değiştirilmiş Organizma) ürünlerin bebek mamalarında kullanımının yasaklanması siyaseten fevkalade doğru bir karar gibi görünse ve endişeleri giderici önemli bir tedbir gibi sunulsa da, bu yasaklamanın bilimsel hiçbir dayanağı olmadığı gibi pratikte de pek bir yararı olmayacaktır. Zira gerek ABD gerekse AB biyogüvenlik mevzuatlarına göre insan sağlığı açısından en ufak bir risk taşıyan GDO'lu bir ürünle, bırakın bebek mamasını, köpek maması bile yapmak mümkün değildir. İnsan sağlığı ve çevre açısından en ufak bir risk taşıyan GDO'lu ürünlerin yetiştirilmesine izin verilmemektedir.

26 Mart 2010'da Resmi Gazete'de yayımlanan Kanun incelendiğinde, 4898 no'lu Kanunla onaylanan Uluslararası Cartagena Biyogüvenlik Protokolü'ne sadece atıfta bulunmaktadır. Bunun yanında, AB biyogüvenlik mevzuatından son derece yüzeysel ve kısmi alıntılar yapılmış olmakla beraber, hem bu direktif ve tüzüklerde öngörülen gerekler yerine getirilmemektedir.

Kanun'un daha da endişe verici tarafı, Tarım Bakanlığı'ndan kısmen bağımsız ve tamamen bürokratlardan oluşan yeni bir Biyogüvenlik Kurulu oluşturmayı öngörmesi ve biyoteknolojik araştırmalarla ilgili düzenleyici kuralları ve biyogüvenlikle ilgili tüm detayları Bakanlık tarafından hazırlanacak yönetmeliklere bırakmasıdır.

Avrupa Birliği'nde GDO'lara karşı kamuoyu oluşumunun en önemli nedenlerinden birisi de kamuoyunun özellikle İngiltere'deki deli dana hastalığı ve Belçika'daki dioksinli tavuk vakalarında kamu kurumlarına ve bürokratlara güvenlerini yitirmiş olmalarıdır. Bu nedenle, kamuoyunun kamu görevlilerine karşı oluşan bu güvensizliğini nispe-

ten ortadan kaldırmak amacıyla alınan birçok tedbir arasında AB'nin (EC) 178/2002 no'lu tüzüğü ve bu tüzük gereği kurulan Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesi (EFSA) bulunmaktadır. Mevcut ulusal sistemlerle iş birliği yapacak ancak onlardan bağımsız, yüksek bilimsel kalitede, şeffaf ve etkin çalışması öngörülen bu kuruluş GDO'larla ilgili konuları değerlendirmekle de görevlendirilmiştir. Tamamen bilim insanlarından oluşturulmuş olan EFSA, GDO'ların yanı sıra gıda güvenliği ile ilgili tüm konuları bilimsel esaslara göre değerlendirmektedir.

Yine resmi beyanların aksine biyoçeşitliliğin korunması için de AB'dekinden daha etkin bir sistem ne yazık ki getirilmemektedir. AB'de GDO'ların gıda ve yem olarak işlenmesi için gerekli risk analizleri EFSA tarafından yapılarak tüm üye ülkelerin buna uymaları beklenirken, GDO'ların çevre üzerindeki etkilerinin her üye ülke tarafından kendi koşullarına göre ayrı ayrı yapılması ve sonuçlarının diğer ülkelerle paylaşılması zorunlu kılınmıştır. Dolayısı ile Biyogüvenlik Kanunuyla öngörülen genetiği değiştirilmiş hayvan ve bitkilerin üretiminin yasaklanması AB ile taban tabana zıt bir durumdadır.

Eğer bu Kanun'daki amaç sadece Uluslararası Cartagena Biyogüvenlik Protokolü'nde öngörülen gerekleri yerine getirmek ise, bunun AB'nin EC 1946/2003 no'lu tüzüğü gibi hazırlanacak bir yönetmelikle karşılanması mümkün olabilirdi. Burada özellikle dikkat edilmesi gereken en önemli husus, Uluslararası Cartagena Biyogüvenlik Protokolü'nün, GDO'ların sınır ötesi ticareti ve taşınması sırasında biyoçeşitliliğin korunmasını ve biyoçeşitliliğin sürdürülebilir kullanımı üzerindeki olası olumsuz etkilerin en aza indirilmesini hedeflemesidir. Protokol içerisinde yer yer, "insan sağlığı üzerindeki riskler göz ardı edilmeksizin" ifadesi geçiyor olsa da, bunun bir tavsiye düzeyinde tutulmasına özen gösterilmektedir. Nitekim, Protokol'ün Ekleri özellikle de EK III. incelendiğinde, "risk değerlendirmesi"nin biyoçeşitlilik üzerindeki etkiler ile sınırlı tutulduğu, gıda ve yem amaçlı ithalatlarda ise "nispeten" zorunlu bir bildirim esasının bulunduğu görülebilir.

Söz konusu Kanunda "Yetkili Birim", Tarım Bakanlığı'nın ilgili kuruluşu olarak kurulacak olan "Biyogüvenlik Kurulu" olarak belirtilmektedir. Kanun, halen diğer ilgili Bakanlıklar ve TÜBİTAK'ın görev tanımları içerisinde yer alan görev ve yetkileri, bilimsel olarak yetkin olmayan tek bir bürokratik mercie vermeyi hedeflemektedir. Kanun'un en vahim yanlarından birisi de Biyogüvenlik Kurulu ya da Bakanlık'ın "gerekli gördüğünde" görüş istenecek "Bilimsel Danışma Kurulu" üyelerinin, Biyoteknoloji Kurulu tarafından önerilecek adaylar arasından Bakanlık'ın seçerek atama yapmasıdır. Bu son örnek de, Tarım Bakanlığı tarafından hazırlanan Biyogüvenlik Kanununun, Avrupa Birliği mevzuatından ne kadar uzak olduğunu somut olarak göstermektedir.

Özetle, Tarım Bakanlığı tarafından hazırlanan Biyogüvenlik Kanunu genelde yetkiyi bilimsel olarak yetkin olmayan tek bir bürokratik mercide toplamayı, biyoteknolojik uygulamaların gelişmesinden ziyade engellenmesini amaçlamakta, ancak biyogüvenlik sisteminin bilimsel esaslara göre oluşturulması gereklerini yerine getirecek hususları kapsamamaktadır. Kanun bu haliyle, Türkiye'de biyoteknolojiyle ilgili her türlü araştırma ve geliştirme faaliyetini, Türkiye için fevkalade önemli bir teknoloji alanının gelişmesini kesinlikle önleyecek şekilde sınırlandırılmış oluyor. Genelde GDO içeren ürünlerin yetiştirilmesini yasaklamayı hedefleyen bu yaklaşımın, Türkiye'deki çiftçileri cezalandırma yanında, gıda ve yem sanayi üzerine getireceği ekonomik sıkıntıların da Kanun hazırlanırken göz önünde tutulmadığı gibi aslında yetkiyi Kurul Başkanı'na vererek her türlü dış müdahaleye de olanak sağladığı anlaşılmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Son zamanlarda GDO üzerinde kopartılan fırtına gerçekten endişe vericidir. Hiçbir bilimsel dayanağı olmayan iddialarla insanların bu ileri teknoloji den soğutulması, Türkiye tarımının geleceği için pek de olumlu sonuçlar doğurmayacaktır.

Modern gen teknolojileri, hızla artan dünya nüfusunun

yeterli ve dengeli beslenmesini sağlamak amacıyla tarımsal üretimin artırılmasında önemli olanaklar sunmaktadır. Burada, sürdürülebilir tarım tekniklerinin uygulanmasının yanında biyotik ve abiyotik stres koşullarına dayanıklı, yüksek verimli ve kaliteli bitki çeşitlerinin geliştirilmesi önemli bir önceliklerdir.

Türkiye gibi zengin gen kaynaklarına sahip gelişmekte olan ülkelerin, öncelikli alanlarını saptayarak moleküler biyoloji çalışmaları için yeterli altyapıyı oluşturmaları ve kritik kitleyi oluşturacak sayıda yetkin araştırmacı yetiştirmeleri, ellerindeki genetik potansiyeli en iyi şekilde değerlendirmelerine yardımcı olacaktır.

Türkiye'de bitki biyoteknolojisi alanında son 20 yıl içerisinde çok önemli yatırımlar yapılmış, gerek Tarım Bakanlığı araştırma enstitülerinde gerekse üniversitelerde birçok modern biyoteknoloji laboratuvarları kurulmuş ve çok sayıda genç bilim insanı yurt dışında doktoralarını alarak yurda dönmüşlerdir. Yine bu süre içerisinde önemli üniversitelerimizde kurulan moleküler biyoloji ve genetik mühendisliği bölümleri ÖSS'de en yüksek puanları alan yetenekli gençlerin tercih ettiği alan olmuştur. Ne var ki harcanan yüzlerce milyon dolar kaynak, kurulan onlarca laboratuvar, yurt dışında ve yurt içinde eğitim almış yüzlerce doktora elemana rağmen ortaya ekonomik değer yaratacak bir ürün ortaya konamamıştır.

Teknolojik gelişmelere paralel olarak, gerek bu tekniklerin ve ürünlerin geliştirilmesi sırasında gerekse bunların doğaya salımlarında biyogüvenlikle ilgili Biyogüvenlik Kanunu'nun AB mevzuatıyla uyumlu olacak şekilde düzeltilmesi ve bu mevzuatı uygulayacak yetkin kişilerin eğitilmesi gerekmektedir. Burada, biyogüvenlik mevzuatının bilimsel esaslara dayalı olması, yurt içinde yapılacak çalışmaları engelleyici değil kolaylaştırıcı tedbirleri içermesi önem taşımaktadır.

Aksi taktirde, diğer teknoloji alanlarında olduğu gibi 21. yüzyılın teknolojisi olarak kabul edilen modern biyoteknolojide de Türkiye geri kalacak, teknoloji geliştiren ülkeler arasında yerini almak yerine teknoloji ürünü tohum geliştiren ülkelerin pazarı olmaya devam edecektir.